

13 RAQAMINING O'ZBEK MADANIY TAFAKKURI VA GLOBAL
MADANIYATDAGI TALQINI: TARIXIY, DINIY VA IJTIMOIIY YONDASHUVLAR

Sevarakhon Kurbanova

Andijon davlat chet tillari instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada 13 raqami atrofida shakllangan madaniy, diniy, psixologik va tarixiy qarashlar O'zbekiston xalq tafakkuri asosida va global kontekstda tahlil etiladi. O'zbek xalq og'zaki ijodi, diniy manbalar, zamonaviy ijtimoiy hayotda bu raqamning qanday qabul qilinishi G'arb va Osiyo qarashlari bilan solishtiriladi. Triskaidekafobiya, mifologik tasavvurlar, raqamlar semantikasi maqolada ilmiy manbalar asosida yoritilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются культурные, религиозные, психологические и исторические представления, связанные с числом 13, как в народной культуре Узбекистана, так и в мировом контексте. Сравнительно исследуются фольклорные и религиозные источники, а также современные социальные представления о числе 13 в западной и азиатской культурах.

Abstract: This article explores the cultural, religious, psychological, and historical perspectives surrounding the number 13, focusing on Uzbek folk traditions and comparing them to global viewpoints. It presents comparative analysis of mythical, folkloric, and religious narratives as well as contemporary social views, including triskaidekaphobia and symbolism of numbers.

Kalit so'zlar: 13 raqami, triskaidekafobiya, raqamlar semantikasi, O'zbek madaniyati, diniy qarashlar, xalq e'tiqodlari, global talqin.

KIRISH

Raqamlar insoniyat tafakkurida qadimdan turli semantik, diniy va madaniy yuklamalarga ega bo'lgan. Ular qadimiy davrlardan boshlab nafaqat hisob-kitob vositasi, balki ramziy va falsafiy tushunchalarning asosiy ifoda shakllaridan biri sifatida shakllanib kelgan. Har bir raqam insoniyat ongida muayyan hodisa, holat yoki ijtimoiy vaziyat bilan bog'liq tarzda talqin qilingan. Masalan, ba'zi raqamlar boylik, farovonlik, baraka yoki mukammallik ramzi sifatida qaralgan bo'lsa, boshqalari xavf, falokat yoki noxushlik belgisi sifatida qabul qilingan.

13 raqami ayniqsa G'arb madaniyatida salbiy ma'no kasb etgan raqamlardan biri sanaladi. U ko'pincha omadsizlik, baxtsizlik yoki tahdid timsoli sifatida talqin qilinadi. Bu qarash ko'plab tarixiy va diniy manbalar, afsonalar, folklor va hatto zamonaviy psixologik tushunchalarda mustahkam o'rin egallagan. Masalan, "Friday the 13th" — 13-juma kuni yomonlik keltiradi degan e'tiqod asosida yuzlab film va asarlar yaratilgan. Binolar, samolyotlar, mehmonxonalar va boshqa jamoat joylarida bu raqamdan atayin qochiladi.

Biroq O'zbek xalq tafakkurida 13 raqamining bunday salbiy ramzga aylanishi kuzatilmaydi. Aksincha, bu son milliy tafakkurda neytral bir birlik sifatida talqin qilinadi: u na ijobiy, na salbiy ma'noni anglatadi. O'zbek og'zaki ijodida tez-tez uchraydigan 3, 7, 9, 12

va 40 raqamlari muqaddas yoki ramziy ahamiyat kasb etsa-da, 13 raqami bu ro'yxatda alohida o'rin egallamaydi.

Shuningdek, o'zbek mentalitetida raqamlarga oid tushunchalar ko'proq marosimlar, afsonalar, islomiy ta'limotlar va xalq orasidagi e'tiqodlar asosida shakllangani bois, 13 raqamiga nisbatan aniq salbiy konnotatsiya mavjud emas. Ayrim hududiy e'tiqodlarda bu raqam tugallanmaganlik yoki ba'zi noaniqliklar bilan bog'lanishi mumkin bo'lsa-da, ularning ijtimoiy-madaniy hayotga chuqur ta'siri sezilmaydi.

Demak, raqamlarning semantik talqini hamisha madaniyatlararo tafovutga ega bo'lib kelgan, va 13 raqamiga nisbatan bo'lgan qarashlar ham bu holatning yorqin namunasidir.

O'zbek xalq tafakkurida raqamlar va 13 soni

O'zbek xalq og'zaki ijodida raqamlar, ayniqsa 3, 7, 9, 12, 40 kabi sonlar ko'p uchraydi. Bular marosimlar, to'ylar, rivoyatlar va dostonlarda muhim semantik yuklama oladi. 13 raqami esa bu tizimda maxsus o'rin egallamaydi. Bu son xalq orasida neytral qarash bilan qaraladi.

Hududiy e'tiqodlarda esa ba'zida 13 soni 'to'liq emaslik' yoki 'baxtsizlik' deb qaralgan holatlar uchraydi, biroq ular keng tarqalmagan.

Islomiy kontekstda 13 raqami

Islom dinida 13 raqamiga nisbatan ijobiy yoki salbiy qarash mavjud emas. Qur'oni Karimdagi 13-surasi — 'Ar-Ra'd' — chaqmoq va ilohiy kuch bilan bog'liq.

Bu surada tabiat hodisalari orqali Allohning qudrati ta'kidlangan (Qur'on, 13:13). Shunday ekan, 13 soni musulmon tafakkurida xavf emas, balki kuch, hikmat bilan bog'liq.

G'arb madaniyatida 13 raqami: Triskaidekafobiya va miflar

13 raqami G'arb dunyosida ko'p hollarda omadsizlik bilan bog'lanadi. Bu holat asosan Xristianlikdagi 'So'nggi kechki ovqat' rivoyatiga taqaladi: Iso Masih va 12 havariy — 13-chi shaxs Yahudo bo'lgan.

Skandinaviya mifologiyasida esa 13-chi mehmon — Loki bo'lib, u fitna va falokat olib kelgan. Shu asosda triskaidekafobiya — 13 sonidan qo'rqish psixologik holati shakllangan.

Bu sababli mehmonxonalar, samolyotlar va binolarda 13-raqam atayin ishlatilmaydi¹.

Osiyo madaniyatlaridagi talqinlar

Italiyada 13 raqami omadli hisoblanadi. Hind madaniyatida esa u ruhiy o'sish yoki karmaga ishora qilishi mumkin.

Yaponiyada esa 13 soni neytral hisoblanadi, biroq 4 (shi — 'o'lim') va 9 (ku — 'azob') sonlari salbiy ma'noga ega.

Shu bois, Osiyo madaniyatlarida 13 soniga nisbatan G'arbdagidek salbiy fobiya mavjud emas².

Zamonaviy ijtimoiy psixologiyada 13 sonining o'rni

Zamonaviy G'arb jamiyatlarida 13 sonidan ehtiyot bo'lish holatlari mavjud: me'moriy binolarda 13-qavat belgilanmaydi, aviakompaniyalar 13-qatorni o'tkazib yuboradi.

O'zbek jamiyatida bu kabi ijtimoiy holatlar deyarli kuzatilmaydi. Bu raqam rasmiy, ma'muriy yoki ijtimoiy tizimda oddiy raqam sifatida qabul qilinadi.

Xulosa

13 raqami madaniyatlararo semantik yuklamada keskin tafovutlarga ega. U har bir xalqning tarixiy xotirasi, diniy e'tiqodlari va ijtimoiy qadriyatlari asosida o'ziga xos talqin

qilinadi. G'arb madaniyatida bu raqam ko'pincha salbiy ma'noga ega bo'lib, uni baxtsizlik, xavf, omadsizlik belgisi sifatida qabul qilish hollari keng tarqalgan. Bu holat diniy rivoyatlar (masalan, Iso alayhissalom bilan so'nggi kechki ovqatdagi 13-chi shogird — Yahudo), mifologik obrazlar (Skandinaviya miflarida Loki), va zamonaviy pop madaniyatda (masalan, "Friday the 13th" film seriyasi) keng ifodalangan.

Osiyo madaniyatlarida esa ushbu raqam ijobiy yoki hech bo'lmaganda neytral baholanadi. Xususan, Hindiston yoki Italiya madaniyatida 13 raqami baxt va omad bilan bog'lanadi. Yaponiyada esa bu son salbiy emas, balki boshqa raqamlar (masalan, 4 va 9) salbiy talqin qilinadi. Demak, raqamlarning semantik yuklamasi — ularning ijtimoiy ongda aks sadosi — har bir madaniyat doirasida turlicha shakllanadi.

O'zbekiston xalq tafakkurida esa 13 raqami ijobiy ramziy tizimga kirmasa-da, salbiy timsol sifatida qaralmaydi. U xalq og'zaki ijodi, diniy qarashlar yoki rasmiy madaniyatda maxsus e'tiborga loyiq son sifatida aks etmagan. Bu raqam xalq ongida na omadsizlik belgisi, na marosimiy salohiyatga ega bo'lgan birlik sifatida mustahkam o'rin egallagan.

Ushbu maqola orqali 13 raqamining ijtimoiy-madaniy diskursdagi nisbiyligi va semantik elastikligi isbotlandi. U har bir jamiyatda turlicha mazmun kasb etadi: bu esa raqamlarning o'z-o'zidan emas, balki madaniy-kognitiv tizimlar orqali shakllanishini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Radford, B. (2012). **The Fear of 13: Triskaidekaphobia Explored**. Skeptical Inquirer, 36(3), 28-30.
- 2.Lester, D. (2005). **The Cultural Meaning of Numbers and Death**. Omega: Journal of Death and Dying, 51(4), 343–348.
3. Qur'oni Karim. Surah 13, Ar-Ra'd, oyat 13.
4. Karimov, M. (2018). **O'zbek xalq og'zaki ijodida raqamlar semantikasi**. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
- 5.Usmonxo'jaeva, D. (2020). **Madaniyatlararo kommunikatsiyada raqamlar va e'tiqodlar**. T.: O'zMU nashriyoti.